

8. Урбанович А. А. Психология управления : [учеб. пособ.] / А. А. Урбанович. – Мн. : Харвест, 2003. – 640 с.
9. Хоменко А. В. Формування особистісно орієнтованих відносин учителя й учнів у виховному процесі загальноосвітньої школи першого ступеня : автореферат дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07. теорія і методика виховання / Нац. пед. у-тет ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 20 с.
10. Ярова О. Сучасні підходи до навчання іноземних мов / О. Ярова // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 61-63.
11. Hadfield Charles. Writing games / Charles Hadfield. – Nelson. – 1990.
12. Hadfield Jill. Communication games / Jill Hadfield. – Nelson, 1990.
13. Voloshanska I. V., Myskiv I. S. Realization of Subject-Subjective Co-operation in the Process of Foreign Communication.

ВОЛОШАНСКАЯ И. В., МЫСЬКИВ И. С. Реализация субъект-субъектных взаимоотношений в процессе иностранной коммуникации.

В статье проанализировано влияние субъект-субъектных взаимоотношений на процесс иностранной коммуникации, определена сущность коммуникации, выделены нетрадиционные методы общения преподавателя и студента на занятиях иностранного языка, предложены формы выполнения коммуникативно-ориентированных заданий, а также обоснованы условия, необходимые для субъектов учебной деятельности в процессе иностранной коммуникации.

Ключевые слова: субъект, учебный процесс, иностранная коммуникация, метод, форма, условия, педагог, студент.

VOLOSHANSKAYA I. V., MYS'KIV I. S. Realizacyya sub'ekt-sub'ektnykh mutual relations in the process of foreign communication.

The influence of subject-subjective co-operation on the process of foreign communication is analysed in the article. The essence of communication is determined. Unconventional methods of communication among teachers and students at the English lesson are distinguished here. The forms of implementation of communicative-orientated tasks are offered as well as the terms necessary for the subjects of the educational activity in the process of foreign communication are grounded in the article.

Keywords: subject, educational process, foreign communication, foreign languages, methods, form, terms, a teacher, a student.

**Волошин С.
Державний Дрогобицький педагогічний університет
імені Івана Франка**

ДО ПРОБЛЕМИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена психолого-педагогічному аналізу духовно-морального розвитку особистості. Звертається увага на те, що сьогодні нагальною потребою стало відродження забутих національних традицій, залучення церкви до народної освіти, оскільки саме християнські ідеали забезпечать гармонійний розвиток у світогляді особистісного, національного та загальнолюдського, що відбиває побудову гармонійно розвиненої особистості в планетарному всесвітньому просторі.

Ключові слова: гуманізм, духовність, духовно-моральний розвиток, моральність, світогляд, система цінностей, християнські ідеали.

На початку третього тисячоліття гостро постало питання духовного розвитку особистості як найважливішої умови подолання явищ духовно-моральної та ідеологічної кризи і входження в новий соціокультурний контекст розвитку людства. Сьогодні більшість науковців та діячів-практиків розуміють, що розв'язання багатьох питань, що пов'язані з відродженням суспільства, залежить від соціокультурного та духовного відродження особистості. Тому формуванню основ духовно-морального виховання молоді в сучасній педагогічній науці відводиться провідне місце. Це пояснюється тим, що педагогічній науці необхідно відродити ідеал цілісного виховання, щоб воно охоплювало всю особистість. Звичайно, неможливо і недоцільно повністю відновити те, що було сто чи двісті років тому. Кожна епоха розвитку людства має свої особливості, свою привабливість. Наша епоха характеризується значними науковими і технічними досягненнями. Людство надзвичайно полегшило своє побутове життя. Але разом із зростанням матеріального добробуту відбувається духовно-моральний занепад суспільства.

Вивчення цього питання проводиться відповідно до Державної національної програми "Освіта" ("Україна XXI століття") затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896 (896-93-п).

Проблема духовно-морального розвитку особистості має досить глибокі історичні корені. У низці джерел, що представляють українську духовно-моральну і педагогічну спадщину розглядалися можливі підходи до християнської моральності, які знаходили своє відображення у творах давньоруських мислителів – митрополита Іларіона, Луки Жидяти, диякона Нестора, князя Володимира Мономаха, Феодосія Печерського, що стали основою духовно-моральної думки в Україні [7].

До проблеми духовного, морального розвитку особистості зверталось уже і чимало наших сучасників: С. Ф. Анісімов (особливості формування духовних цінностей), В. Ф. Баранівський (духовність особистості в системі сучасних суспільних відносин), І. Д. Бех (духовні цінності в розвитку особистості), З. В. Гіптерс (духовне виховання студентів), В. В. Серебряк (духовно-професійна підготовка) та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати особливості духовно-морального розвитку особистості та висвітлити філософське та психолого-педагогічне бачення цієї проблеми.

Аналіз проблеми духовно-морального виховання особистості в розрізі історико-культурологічних досліджень показує, що категорії духовності й моралі в роботах прогресивних учених наділялися гуманістичним змістом і ґрунтувалися на принципах залежності і взаємозв'язку християнських

загальнолюдських сторін виховання; був визначений вплив християнсько-національних традицій на пізнавальний процес, творчу діяльність особистості, на розвиток її високих моральних і духовних якостей; обґрунтована необхідність формування естетичного сприйняття патріотичного з метою освоєння навколишньої краси як символу моральних почуттів і дій.

У наші дні це дуже важливо, оскільки сама особистість, її духовно-щиросердечне життя ширше і глибше політики та суспільства, тому порятунком і задоволення людина повинна шукати не тільки в суспільстві, але передусім у собі. Суспільні принципи і відносини не повинні складати для людини абсолютну мету, а бути необхідними і незмінними засобами для того, щоб йти вперед по шляху морального прогресу. Духовне збудження молоді, а тим більше такі його суспільно небезпечні прояви девіантної поведінки, як агресивність, наркоманія, неповага, безвідповідальність, нечуйне ставлення до старшого покоління, песимізм до свого майбутнього тощо, не можуть залишити байдужою педагогічну спільноту. Теперішній стан національної освіти повертає педагогічну науку та практику до випробуваного історією способу формування в сучасній молоді духовної моральності, яка ґрунтується на християнських загальнолюдських та національних цінностях.

Отже, в процесі виховання вкрай важливо сприяти формуванню духовної спрямованості особистості, яка являє собою найвищий рівень її розвитку. Ціннісні орієнтації людини, духовні інтереси є важливими компонентами її духовного світу. Основним змістом ціннісних орієнтацій і духовних потреб особистості є її моральні, світоглядні переконання, які впливають на формування життєвої та поведінкової траєкторії людини, стають міцним фактором її самовдосконалення та самовиховання.

Проблема духовності, формування та розвитку духовного світу людини помітно актуалізована в період утвердження ринкових відносин в сучасному суспільстві, коли діалектика розвитку та співвідношення духовних і матеріальних потреб вимагає гармонізації. Ми завжди повинні пам'ятати, що духовність – це основа створення внутрішнього світу. Духовності немає без віри. Моральність, віра – це найважливіший регулятор життя суспільства. І ті кризові явища, які ми сьогодні маємо в суспільному житті, є наслідком духовної кризи – кризи першого порядку. Але вихід є, і він – у духовному відновленні, підкоренні політики, економіки, виховання молоді потребам “нормальної моралі”, пріоритету духовно-моральних цінностей.

Український народ традиційно дотримувався релігійних засад у вихованні молоді, оскільки християнство поєднує суто духовні елементи

виховання з національними традиціями народної педагогіки. Історія свідчить, що, розв'язуючи теоретичні проблеми педагогіки, провідні вчені всіх часів робили спроби сформулювати та обґрунтувати визначені засади виховання як систему гранично узагальнених духовно-моральних принципів, які б склали основу формування ціннісних орієнтацій особистісного самовизначення молоді і які б не були ситуативно-побіжними чи вузько соціально-орієнтованими (наприклад, класовими), а мали загальнолюдський зміст. Такі шукання приводили педагогів та філософів до християнської аксіології та деонтології. Доцільність релігійного виховання зумовлюється природною потребою людини та самим значенням віри в сутність людської душі. Метою релігійного виховання є розвиток духовності людини, введення її в світ вищих абсолютів та смислів людського буття, виховання особистості – носія християнських рис: милосердя, щирості, співчуття, любові. Класична педагогіка черпала свої ідеї саме в християнстві. Особистісне самовизначення на тлі морально-християнських цінностей створює духовне єднання з ближнім – сім'єю, колективом, суспільством тощо, формує почуття обов'язку, відповідальності не лише за власні вчинки, а і за дії інших людей. Особливої ваги релігійне виховання набуває за сучасних умов духовного занепаду, нігілізму в самоствердженні молоді, породжених жорстким тиском асоціально-орієнтованих економічних та суспільних чинників.

Провідне місце у вивченні питань морального виховання належало Л. Виготському. У своїй теорії вчений розглянув проблему відновлення особистості, її радикального психологічного і морального переродження. Найбільш ефективним засобом виховання творчого потенціалу особистості Л. Виготський вважав культуру і мистецтво [5].

Міжвоєнний період, а саме кінець двадцятих і тридцяті роки, був початком широкої і плідної діяльності польського педагога Б. Суходольського. На його думку, виховання є процесом ідентичним зі зростанням особистості (у значенні внутрішнього росту людини), що відбувається шляхом її творчої діяльності і глибокого засвоєння цінностей [10].

Процвітання нації має на меті насамперед свободу особи, її безпеку і надання рівних можливостей для кожного члена суспільства. А щоб свобода особи не була безмежною, необхідно виробити в людині моральне ставлення до себе і навколишнього світу, почуття відповідальності за свою діяльність і затвердити гуманістичні цінності і погляди як основні для життя і відносин з іншими людьми.

Найголовнішим завданням виховання Б. Суходольський вважає пробудження в індивідумі активно-творчих інстинктів, розпалення в ньому любові, ентузіазму і поривів для понаднормових завдань, тому що тільки

творче життя є повноцінним життям. Тому з'єднання особи з людським оточенням, безкорисливе почуття любові до людей повинне сполучатися з прилученням особистості до світу культури, пробудженням у ній культурної волі, постійної готовності до створення нових цінностей [10].

Формування такого роду творчої, відвертої і відповідальної позиції щодо культури вимагає, щоб, по-перше, людина дозрівала у природному оточенні, у якому культура є необхідним життєвим імперативом; по-друге, щоб професійна робота відповідала здібностям і захопленням, давала їй особисте задоволення.

У наш час одним з найголовніших шляхів розширення державності України є перегляд цілей і завдань освіти відповідно до нових соціально-культурних умов. Перехід до нових освітніх стандартів – складний і багатогранний процес, суть якого полягає в неповторності і самобутності кожної людини, в утвердженні пріоритету духовних загальнолюдських цінностей.

Становлення гуманістичних відносин у сучасному суспільстві викликає необхідність розв'язання одного із стратегічних завдань реформування освіти – пошук нестандартних підходів у розв'язанні освітньо-виховних гуманних цілей і завдань.

Відомо, що зміст поняття “гуманізм” змінювався з розвитком людства. Якщо древній філософ Протагор стверджував, що “людина є мірою всіх речей”, то практика розвитку людства показала, що однобічна діяльність людини як “міри всіх речей” викликала протидію з боку природи і призвела до порушення існуючого балансу сил. Сучасна епоха внесла свої корективи в поняття гуманізму. Загалом концепція гуманітаризації освіти передбачає різноманітні форми роботи з курсантами будь-якого вузу для досягнення основної мети – формування високоосвіченого, духовно-професійного працівника органів внутрішніх справ України.

Таким чином, удосконалюючи процес навчання, необхідно домагатися виховання духовності, розкриття і реалізації їхніх особистісних здібностей, формування життєвої стратегії, побудованої на загальнолюдських цінностях. Самовизначення, їх життєвої позиції є відтворенням ідеології та цінностей, які панують у суспільстві. Отож, особистісне самовизначення, пошук своєї соціальної та професійної ролі за відсутністю життєвого досвіду, здатності до критичного осмислення дійсності формуються головним чином світом телебачення, яке насаджує в молодіжному середовищі чужий для української ментальності спосіб життя та такі цінності соціального самовизначення, як культ сили, грошей, задоволень, культ демонстративної жорстокості. Тому одним із шляхів морального становлення і духовного відродження всієї нації є впровадження в освітніх

зкладах релігійного виховання. Нагальною потребою стало відродження забутих національних традицій, залучення церкви до народної освіти. Для українського народу історично випробуваним виховним ідеалом була високоморальна людина з рисами, які відповідали заповідям Євангелія, посланням апостолів та повчанням Отців церкви. Саме християнські ідеали забезпечать гармонійний розвиток особистісного, національного та загальнолюдського в світогляді курсанта. За Г. Ващенком: “Традиційним ідеалом треба визнати той, що витримав іспит історії, найбільш відповідає психології народу та його призначенню, увійшов у психіку народних мас, відбитий у народній творчості” [4].

На основі існуючих досліджень можна зробити висновок, що традиційне християнське виховання кладе мораль в особистісну сутність людини як чинник найбільшої ваги; що розвиток чеснотливості як доміанти людської сутності є стрижневим моментом духовно-морального виховання людини; що зміст системи християнських чеснот обумовлений сутністю і змістом загальнолюдських вартостей, котрі є основою мети та ідеалу українського виховання; що мораль від Бога сама собою проголошується недоторканою, абсолютною і чистою; що справжнє духовно-моральне виховання може ґрунтуватися лише на цьому християнському трактуванні духовно-моральних засад; що послаблення духовного компоненту свідомості особистості руйнує мораль і є формою виправдання зла; що всіляка розбіжність моральних і правових законів залежить від причетності людини до Бога, рівня її вмінь “прочитати” закон у собі, усвідомити й підпорядкувати власній сутності.

Нова філософія виховання, створена англійськими, французькими і німецькими представниками, знаменувала собою рішучу відмову від традиційних теорій формування особистості.

У своєму філософсько-педагогічному творі “Про керування розумом” відомий англійський філософ і педагог Джон Локк (1632–1704), який раніше заявляв, що душа дитини – білий папір без знаків і ідей, визнає наявність природних здібностей, які у людей різні. Найважливішим же засобом їхнього розвитку виступають вправи і досвід. “Ми народжуємося на світ зі здібностями і силами, що дозволяють робити майже все, – пише з цього приводу Д. Локк, – але тільки вправління цих сил може надати нам уміння і мистецтво в чому-небудь і вести нас до досконалості” [8].

Визначальним фактором людського удосконалення, з погляду Д. Локка є виховання. Ось характерне висловлювання філософів з цього приводу: “Я думаю, що у відношенні природних обдарувань люди в усі часи були однакові. Мода, навчання і виховання вносили значні розбіжності в різні періоди існування різних країн і створювали великі розходження у

відношенні мистецтв і наук між поколіннями”. Традиційне виховання не виконує своїх функцій і схоже, швидше, на приниження людини, применшення гідності її природи. Споконвічне навчання і виховання, на думку Д. Локка, повинне удосконалювати розум. Роль соціальних факторів у розвитку людини Д. Локком не було оцінено адекватно. Очевидно, це обумовлено тим, що він не бачив істотних розходжень між природним станом і державною організацією суспільства і дійшов висновку про незмінну вічну природу людини [8].

Проводячи аналогію між вченням Д. Локка і сучасним станом нашого суспільства, ми виявили загальні негативні тенденції, які, на жаль, мають місце й у нашій системі освіти. Однією з таких тенденцій є маркетизація життя, тобто перевага в системі сучасних світоглядних цінностей молодого покоління ринкових цінностей у самому прагматичному, утилітарному значенні. Це є частина глобального процесу вестернізації економічного і духовного життя, що притаманне у тій чи іншій мірі практично всім країнам світу. Як наслідок цього явища – зубожіння, спрощення змісту духовної культури, самого поняття духовності. Володіння істиною, а ще більше – впевненість в істинності лише власного розуміння дійсності поза християнською мораллю робить людину нездатною до терпимості, довіри, любові, оскільки таке бачення істини породжує прагнення відновити “справедливість” [10].

Сучасна кризова ситуація пов’язана з об’єктивними процесами, що відбуваються у суспільстві, змінами соціально-політичних і соціально-економічних орієнтирів в умовах становлення державності України і загальної спрямованості на ринкові відносини, з перетворенням культури суспільства у зв’язку зі зростаючим соціальним розшаруванням і національним зближенням населення, його міграції, (внутрішньої і зовнішньої). Це призводить до зміни системи цінностей і пріоритетів як на державному, так і на особистому рівні.

Різкі соціальні реформи призвели до радикальних змін – соціальних і духовних орієнтирів багатьох людей, у тому числі й молоді. У результаті в молодого покоління зростає страх перед майбутнім, негативне ставлення до життя, корисливість, цинізм, заперечення будь-яких цінностей.

Звідси випливає одне з найважливіших завдань виховання – формування у молоді високих, патріотичних почуттів як інтегративної сукупності якостей, що відрізняють щирого громадянина від обивателя. Необхідність саме такої постановки завдання диктується логікою державного будівництва в Україні, необхідністю переорієнтування свідомості молоді на прийняття загальнолюдських, демократичних цінностей, створення суспільних відносин, заснованих на пріоритетних

духовних і правових цінностях. Крім того, необхідність саме такого визначення завдання ми вбачаємо в особливостях перехідного періоду, у якому знаходиться зараз економічний, політичний і суспільний розвиток України. На нашу думку, ці особливості полягають у наступному: залишковий авторитаризм масової й особистісної свідомості, нестабільність і невизначеність нової системи цінностей, роздрібненість суспільства за світоглядними, ідеологічними, політичними позиціями, відсутність згоди з найважливіших питань про шляхи розвитку суспільства. Усе це призводить до істотної нестабільності суспільства.

У демократичному суспільстві, де панує плюралізм поглядів, думок, оцінок, ідеологій, світоглядів саме духовність і культура мають стати об'єднуючим імперативом, який здатен вивести підростаюче покоління України з існуючої суспільної та духовної кризи. Можна володіти глибокими знаннями і водночас залишатися байдужим до ближнього, сповідувати зло, використовувати їх корисливо, а там, де виникає корисливість, втрачається моральність. Насамперед релігійне виховання породжує моральну рефлексію як розмірковування над відповідністю власних вчинків ідеалам християнства. Поєднання навчання з релігійним вихованням породжує проблему співвідношення наукових знань з християнським віровченням, раціонального та емоційного, розуму та віри.

Висновки. Виходячи з наукових основ, що відбивають природу людини, ми прийшли до висновку, що те духовно-моральне, до якого ми прагнемо, є організованим сходженням людини не тільки до пізнання законів побудови державності, але і до законів християнських істин, загальнолюдських ідеалів, що відбивають побудову гармонійно розвиненої особистості в планетарному всесвітньому просторі.

Використана література:

1. *Анисимов С. Ф.* Духовные ценности: производство и потребление. – М.: Мысль, 1998. – С. 15-45.
2. *Баранівський В. Ф.* Соціокультурні та духовні виміри особистості / Духовність як основа консолідації суспільства. – К., 1999. – Т. 16. – С. 49-60.
3. *Бех І. Д.* Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124-129.
4. *Ващенко Г.* Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський робочий, 1994. – 224 с.
5. *Вьготський Л. С.* Психология искусства. – 3-е изд. – М.: Искусство, 1986. – 573 с.
6. *Гінтерс З.* До проблеми духовного виховання студентів // Рідна школа. – 2000. – № 11. – С. 15-17.
7. *Иларион (Троицкий), архиепископ.* Триединство Божества и единство человечества // Санкт-Петербургские епархиальные ведомости. – 1991. – № 6. – С. 19-26.
8. *Локк Д.* Об управлении разумом // Д. Локк. Соч.: в 3 т. – Т. 2. – М., 1985.
9. *Серебряк В. В.* Теоретико-методологічні основи духовно-професійної підготовки сучасного працівника міліції // Развитие образовательных процессов и становление гражданина в

контексте европейской интеграции // Збірник статей. – Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2004. – С. 315-326.

10. *Suchodoiski Bogdan*. Wychowanie moralne – społeczne. – Warszawa : Nasza Ksiedamia, 1936. – 88 s.

Волошин С. К проблеме духовно-нравственного развития личности. Статья посвящена психолого-педагогическому анализу духовно-нравственного развития личности.

Обращается внимание на то, что сегодня насущной необходимостью стало возрождение забытых национальных традиций, привлечение церкви к народному образованию, поскольку именно христианские идеалы обеспечат гармоничное развитие в мировоззрении личностного, национального и общечеловеческого, отражающей построение гармонично развитой личности в планетарном всемирном пространстве.

Ключевые слова: гуманизм, духовность, духовно-нравственное развитие, нравственность, мировоззрение, система ценностей, христианские идеалы.

VOLOSHIN S. The problem of spiritual and moral development of personality.

The article is devoted to psychological and pedagogical analysis of the spiritual and moral development of personality. Draws attention to what is today an urgent need was to revive the forgotten national tradition, bringing the church to public education because it is Christian ideals provide the harmonious development in the outlook of the personal, national and universal, reflecting the construction of a harmoniously developed personality in the planetary world space.

Keywords: humanism, spirituality, spiritual and moral development, morality, ideology, values and Christian ideals.

**Воробель М. М.
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК ГАРМОНІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ДИТИНИ-ДОШКІЛЬНИКА

У статті подано характеристику естетики та естетичного виховання, запропоновано його тлумачення різними українськими та зарубіжними педагогами, психологами, філософами. Досліджено вплив естетики на емоційно-естетичний розвиток дитини-дошкільника та обґрунтовано потребу дошкілля в естетичному вихованні дитини. Визначено шляхи впровадження досвіду німецького дошкільного виховання у вітчизняне дошкільне освітнє поле.

Ключові слова: естетика, емоційно-естетичний розвиток, естетичне виховання, дитина-дошкільник, гармонійний розвиток особистості, Німеччина.

Актуальність дослідження визначається необхідністю докорінних змін у системі вітчизняного дошкільного виховання та усвідомленням важливої ролі естетичного розвитку, дошкільного емоційно-естетичного виховання у формуванні гармонійно розвиненої особистості. Для України, що намагається інтегруватись у європейський культурний простір, важливим є ретельне вивчення та ефективно застосування багатого